

De relevantie van "metaforen" in het milieudebat

Recensie van

Politiek, milieu en vrijheid, de Geus M.
Uitg. Jan van Arkel, Utrecht, 1993.

en

Ecologische utopieën, de Geus M.
Uitg. Jan van Arkel, Utrecht, 1996.

Marius de Geus, politicoloog aan de Rijksuniversiteit Leiden, is overtuigd van het belang van het bestuderen van ecologische utopieën; ook in het kader van het hedendaagse milieu-debat en het toewerken naar een toekomstige duurzame samenleving. Van zijn hand verscheen zopas bij uitgeverij Jan van Arkel het boek *Ecologische utopieën*, met als ondertitel *Ecotopia's en het milieudebat*. Van dezelfde auteur verscheen in 1993 en bij dezelfde uitgever het werk *Politiek, milieu en vrijheid*, met de lange ondertitel "over de onbeheersbaarheid van de milieucrisis, de rusteloze afvalmaatschappij en de noodzaak van de telescopische ecostaat". Beide boeken zijn zeer leesbaar en de moeite waard voor al wie aan de weg naar een ecologisch verantwoorde samenleving timmert.

In het voorwoord van zijn jongste boek noemt Marius de Geus het een merkwaardig verschijnsel dat in de moderne politieke filosofie het genre van

de utopie als achterhaald wordt beschouwd, terwijl zijn studenten het fascinerend vinden om politieke utopieën te bestuderen. Zou het kunnen dat veel politicologen en wetenschappelijke medewerkers aan vakgroepen politieke en sociale wetenschappen hand- en spandiensten moeten verrichten om de legitimiteitsvragen van de moderne staten te helpen oplossen, zodat ze ingeschakeld worden in de vele concrete dossiers die aan de orde van de dag zijn? Ik kan me inbeelden dat de aandacht van nogal wat politicologen in Vlaanderen naar aanleiding van de crisis bij justitie gezogen wordt naar kwesties in verband met de verhouding politiek/gerecht/burgermaatschappij. Dan heeft men geen behoefte om verderliggende einders te verkennen. Misschien zou precies dat juist een goede oefening kunnen zijn!

Deze beide boeken van Marius de Geus kan je omschrijven als albums van 'groene denkbeelden', en ze zijn in ze-

kere zin 'inleidend' in het groene denken, maar toch zijn ze ook meer: telkens staat een andere kwestie, relevant in het huidige milieudebat, centraal.

In *Politiek, milieu en vrijheid* worden verschillende "libertair-ecologische" visies gepresenteerd. Dat heeft te maken met de centrale vraag in dit boek: wat behoort de rol van de staat te zijn bij de oplossing van milieuproblemen? Hoe moeten we de overheid organiseren met het oog op een effectieve milieubescherming? In het algemeen wordt aangenomen dat voor een effectief milieubeleid een scherp normerende en met sanctiemogelijkheden toegeruste regelgeving vereist is, en dus ook een actieve en een krachtig optredende overheid. Is dit een juiste conclusie? En hoe rijmen we dit met de individuele vrijheden van de burgers? Met andere woorden: is een soort 'ecodictatuur' noodzakelijk, of bestaan er wel degelijk mogelijkheden om het milieu duurzaam te bewaren voor de volgende generaties, en dit met behoud van de gewaardeerde burgerlijke vrijheden? Er zijn politicologen die pleiten voor een autoritaire benadering, maar Marius de Geus wil uitdrukkelijk de andere piste onderzoeken. Vandaar dat hij de denkbeelden van Peter Kropotkin, William Morris en Murray Bookchin de revue laat passeren, om te onderzoeken wat een 'libertaire ecostaat' zou kunnen inhouden. Aan het eind van het boek komt Marius de Geus tot een aantal belangrijke uitgangspunten voor een ecologische herstructurering van de maatschappij, waarbij ik even wil stil staan.

Waarvoor pleit Marius de Geus?

1. Op zuiver pragmatische gronden legt de auteur zich neer bij het in beginsel handhaven van een vrije markt-

economie; zij het wel onder strikt ecologische randvoorwaarden.

2. Op diverse maatschappelijke niveaus moeten een vijftal basisprincipes doorgevoerd worden: het preventiebeginsel; het voorzorgsbeginsel; het beginsel van juridische aansprakelijkheid; het beginsel dat de vervuiler betaalt en tenslotte het beginsel van behoedzaam omgaan met de natuur.

3. Geleidelijk zal de liberaal-democratische staat geherstructureerd worden, waarbij waardevolle elementen van de libertair-ecologische visie gebruikt kunnen worden. Het beeld van Marius de Geus is dat van een 'telescopische ecostaat', die het milieu beschermt om de maatschappij leefbaar te houden én die steunt op een actieve instemming van de burgers. Een telescoop kan in en uit elkaar geschoven worden. Het idee is dat de staat in principe ingeschoven, gedecentraliseerd blijft. Alleen indien dit werkelijk vereist is, wordt er gecentraliseerd naar een nationale of zelfs een boven-nationale bestuurs-eenheid. Net als een telescopische kijker moet dit type staat per probleem 'scherpgesteld' worden.

4. Wellicht ietwat verrassend pleit de auteur voor een ontvankelijke houding ten opzichte van technologische vernieuwingen. Milieuvriendelijke technologie is een goede zaak en moet aangemoedigd worden.

5. Tot slot pleit Marius de Geus voor een andere balans tussen de verlangens van het individu en de verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, en voor een verlangzaming van het levensritme.

Interessant, ten slotte, is de commentaar van Marius de Geus over de plaats

en functie van groene partijen. Deze kwestie is niet onbelangrijk omdat vooral de traditionele partijen hier in Vlaanderen elke gelegenheid te baat nemen om te beweren dat een groene partij geen zelfstandig bestaansrecht heeft. Marius de Geus ziet wel degelijk een rol voor groene partijen: zij moeten de weg banen voor nieuwe ideeën, zoals die over ecologische belastingheffingen en een basis-inkomen; zij moeten de rol van waakhond opnemen van de met de mond beleden milieu-intenties van de overheid en de gevestigde partijen; zij kunnen als spreekbuis fungeren voor de groeiende groep 'postmaterialistische' kiezers; en zij kunnen proberen brede lagen van de bevolking te mobiliseren om te kiezen voor een ecologisch georiënteerde samenleving.

Het volgende boek van Marius de Geus, *Ecologische utopieën*, sluit aan bij dit laatste. Ik begrijp het hoofdthema alleszins als volgt: "Hoe bereik je brede lagen van de bevolking? Hoe verleid je ze?" Het voorhouden van een utopie is een mogelijke weg, maar hieraan zijn ook gevaren verbonden. Hierop wordt uitgebreid ingegaan. Ook dit boek is een album van groene denkbeelden: drie klassieke en vier recentere ecologische utopieën worden gepresenteerd. Er wordt uitgebreid stilgestaan bij het Utopia van Thomas More en bij Walden, het ecologisch paradijs, van Henry Thoreau. Ook in dit boek komt William Morris en zijn ideaal van sobere schoonheid aan bod. De meer recente groene utopieën zijn de visie van Ebenezer Howard op de ecologische tuinstad, het Walden II van Bernard Skinner, het paradijselijke eiland van Aldous Huxley en Ecotopia van Ernest Callenbach. Verrassend vond ik vooral de "groene droom" van de behaviourist Skinner, een aspect van zijn werk dat ik

in het verleden nog nooit eerder belicht heb gezien.

Deze voorbeelden van groene utopieën staan niet op zich, maar zijn de aanleiding om na te denken over de centrale uitgangspunten van een eco-maatschappij. Zeer interessant vond ik zijn beschouwingen over **métaforen**. Ook als de milieubeweging en de groene partijen geen uitgewerkte 'ecotopia's' voorhouden, hanteren ze onvermijdelijk toch beeldspraken in hun verhalen en campagnes, waarmee associaties opgewekt worden; gedachten beïnvloed, een bepaalde kijk aangeboden. Er kan niet genoeg nagedacht worden over het gebruik van de juiste metaforen, ook dat is politieke arbeid! Wat ik uit de laatste hoofdstukken leer is opnieuw het belang van het 'juiste verhaal', de 'juiste teneur' om nieuwe lagen van de bevolking te betrekken bij het groene project. Te onderzoeken valt of wellicht niet té vaak de 'klooster-métafoor' gehanteerd wordt in de groene verhalen. Anders gaan leven wordt dan geassocieerd met een buitengewoon strikte levenswijze, strenge ascese, hiërarchie van bovenaf, zelfonthouding, religieuze idealen. Het idee dat door deze beeldspraak wordt opgeroepen, is dat een groene maatschappij wordt gekenmerkt door het leiden van een kaal, 'contemplatief' bestaan, zonder veel franje, luxe of comfort. Eerlijk gezegd: deze denkbeelden zijn niet van aard om veel mensen warm te maken voor de groene toekomstmaatschappij. Het is dan ook de visie van Marius de Geus dat deze kloostermetafoor de discussie over een duurzame maatschappij tot nu toe oneigenlijk veel beïnvloed heeft, en ook onnodig schade aangedaan.

Ik denk dat Marius de Geus hier de vinger legt op een belangrijke kwestie.

Gezocht dient te worden naar andere metaforen die duidelijk maken dat het groene toekomstproject juist moet leiden tot een verbetering van de kwaliteit van het leven, en ruimte biedt voor geestelijke, morele en sociale vooruitgang! Zelfontplooiing en verbetering van 'de kunst van het leven' zullen in de ecologische toekomstmaatschappij wel degelijk mogelijk blijken. Gelukkig zijn is best mogelijk in de 'zonnige kringloopmaatschappij' van de toekomst. De vraag is natuurlijk of de groene beweging door deze reflectie over "welke metaforen komen goed over, en welke niet?" niet al te zeer marktgericht begint te denken, en de eigen boodschap begint uit te hollen. Is het niet het manipuleren van het publiek als de verpakking van het verhaal aantrekkelijk gemaakt wordt? Doet de groene beweging dan niet precies datgene wat ze verwijt aan de consumptie-maatschappij: het verleiden van de burger, door in te spelen op wat hem of haar behaagt? Het is goed om deze kritische vragen te stellen.

Toch denk ik dat Marius de Geus terecht waarschuwt voor de klooster-metafoor. Een duurzame maatschappij zal er slechts komen als ze ook gedragen wordt door brede lagen in de bevolking. Individuele mensen moeten zich met hun kleine verhalen kunnen herkennen en inschakelen in de grote verhalen van een gemeenschap. Als de Groenen, en dan denk ik aan de groene beweging én aan de groene partijen, hun project willen realiseren, niet op eigen houtje, maar ook door druk te zetten op de gevestigde partijen, dan zal het verhaal van de Groenen op één of andere manier populairder moeten worden. Met andere woorden: het grote verhaal over de groene toekomstmaatschappij moet verbonden zijn met de kleine verhalen van mensen die zinvol proberen te leven

op hun plek en op hun manier. Zijn bijvoorbeeld dynamische middenstanders niet bij uitstek geplaatst om groene ideeën over lokale economie waar te maken? Maar wat gebeurt vaak bij maatregelen over de verkeersleefbaarheid of de ruimtelijke ordening? Precies die groep gaat tekeer en wijst met de beschuldigende vinger naar "die ambetante Groenen"! Het is de dag van vandaag minder eenvoudig dan 15 jaar geleden om telkens opnieuw die verbinding te maken tussen het grote politieke verhaal en de kleine verhalen van mensen, maar het is noodzakelijk. Marius de Geus biedt in zijn boeken interessante denkstof over deze uitdaging.

Frederik Janssens